

А. П. Каніщенко
Г. В. Семеренко
Н. О. Будна

ІМЕННИК
РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ УЧНІВ 2–4 КЛАСІВ

*Рекомендовано до друку Вченою радою
НПУ імені М. П. Драгоманова*

Тернопіль
Навчальна книга – Богдан

ББК 74.286.1Укр
К19

Рецензенти:

Завідувач кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доцент, кандидат педагогічних наук

Ткачук Г. О.

Викладач-методист Київського міського педагогічного університету
ім. Б. Грінченка

Солдатова Л. В.

Викладач-методист Київського міського педагогічного університету
ім. Б. Грінченка

Лісова С. І.

*Рекомендовано до друку вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова
Протокол № 12 від 26.06.2009 р.*

Каніщенко А. П., Семеренко Г. В., Будна Н. О.

К19 Іменник. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів 2–4 класів. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010. — 140 с.

ISBN 978-966-10-0976-8

У посібнику подається програма розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку, цілеспрямована система дидактичного матеріалу за лінійно-концентричним принципом програми, спрямована на розвиток умінь аналізувати матеріал, користуватися прийомами синтезу, доводити правильність виконаного завдання, порівнювати мовні явища, знаходити спільне та відмінне, розв'язувати проблемні ситуації, створювати композиційні тексти. До кожної вправи подається зразок виконання для полегшення роботи учителя під час перевірки виконаних завдань. Подані відповіді до вправ допоможуть батькам самостійно контролювати виконані дітьми завдання, що значно розширить можливість використання посібника.

Для студентів педагогічних інститутів вищих навчальних закладів, учителів початкових класів, батьків.

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва

ББК 74.268.1Укр

ISBN 978-966-10-0976-8

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2010

Програма розвитку пізнавальної активності молодших школярів на уроках мови

Визначення пізнавальної активності і умови її забезпечення.

Пізнавальна активність — це поєднання цілеспрямованої напруженої розумової і практичної навчальної праці, творчого підходу і самостійності в оволодінні знаннями, уміннями, навичками і способами діяльності, спрямованими на досягнення мети навчання і здатності ставити перед собою нові завдання, завдяки яким здійснюється пізнання і глибоке проникнення в суть явищ.

Пізнавальна активність молодших школярів, на нашу думку, забезпечується задоволенням потреби висловлювання, потребою в пізнанні, розвитком інтересу до об'єкту пізнання, конкретними позитивними морально-емоційними якостями особистості, раціональними способами мислительної діяльності, а також формуванням умінь здійснювати колективні пошуки розв'язання навчальних завдань під керівництвом учителя, умінь користуватися набутими знаннями на практиці.

Структурні компоненти процесу розвитку пізнавальної активності

ПРОЦЕС
РОЗВИТКУ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ

- 1. Формування в учнів знань, умінь, необхідних для мовленнєвих навиків, зв'язного мовлення, що є основою розвитку пізнавальної активності.
- 2. Розвиток пізнавального інтересу.
- 3. Формування пізнавальної потреби.
- 4. Стимулювання морально-емоційного прояву.
- 5. Удосконалення навчальних можливостей учнів.
- 6. Висока організація і вміле керівництво навчальної діяльності учнів.

**І. Формування в учнів знань, умінь, необхідних
для мовленнєвих навиків зв'язного мовлення, що є основою
розвитку пізнавальної активності**

	Види педагогічної і навчально-пізнавальної діяльності на уроках мови	Навчально-виховне спрямування цих видів діяльності
№	1	2
1	Бесіди з постановкою пошукових і відтворювальних завдань на початку уроку, в процесі сприймання і засвоєння нового на підсумковому етапі уроку.	Пошук розв'язання завдань; прояв елементів творчості та самостійних розмірковувань; формування умінь зіставляти, доводити, вникати в суть проблемного завдання і хід його розв'язання; уточнення правильності сприймання теоретичних знань, способів набуття їх та узагальнення, систематизація знань, вироблення логічності мислення; зосередження уваги на потрібному навчальному матеріалі, прояв уміння спиратися на засвоєнні раніше знання при вивченні нових; перенос знань і використання їх у нестандартних умовах; закріплення знань, набутих самостійно; розкриття теоретичного і практичного значення мовних знань; пошуки відповіді на поставлені додаткові питання шляхом зіставлення, порівняння, узагальнення, аргументування, різноманітної аналітико-синтетичної роботи.
2	Словникова робота як засіб активізації, збагачення словникового запасу — бази зв'язного мовлення:	Збагачення свідомості учня новими поняттями, уявленнями, образами.

<p>а) розкриття значення слів, спостереження за багатозначністю слів;</p> <p>б) добір синонімічних рядів, робота з антонімами;</p> <p>в) використання сюжетних і предметних малюнків, ТЗН;</p> <p>г) цілеспрямоване використання на уроках словникових таблиць, створених на основі лексики, відібраної за принципами семантичної цінності і сполучуваності;</p> <p>г) робота над зображуваними засобами мови;</p>	<p>Активізація, уточнення, збагачення словникового запасу школяра; систематичне поповнення словника учня новими значеннями слів, що є в активному словнику учнів; навчання прийомам пояснення значення слів, а також художніх висловів, умінню користуватися ними в своєму мовленні; розмежування родових і видових понять, їх ознак;</p> <p>розвиток уміння доречно використовувати слова для найбільш точного виразного висловлення думки; створення емоційного фону для навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці; стилювання відбору лексики для зв'язного викладу; відбір лексики (для діалектичних ігор з метою розвитку) діалогічного і монологічного мовлення школярів;</p> <p>досягнення триєдиної мети уроку, навчання умінню відбирати факти, словникові засоби для розкриття теми і основної думки усних розповідей, письмових учнівських творів; піднесення культури, виразності мовлення; забезпечення розвитку і виховання школярів;</p> <p>естетичне виховання учнів; розвиток пізнавального інтересу, образного мислення, навчання умінню користуватися зображувальними засобами в усному і писемному зв'язному мовленні, виразно висловлювати думки, будувати тексти з елементами образності.</p>
--	--

13. Прочитайте уривок твору М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять». Випишіть іменники жіночого роду. Поставте їх у множині. Знайдіть у тексті слова, якими можна замінити словосполучення: *великі ворота, дубовий гай*.

Прямо над нашою хатою пролітають лебеді...

— От і принесли нам лебеді на крилах життя, — говорить до неба і землі мій дід Дем'ян.

— Життя? — дивуюсь я.

— Еге ж: і весну, і життя.

— Діду, а куди лебеді полетіли?

— На тихі води, на ясні зорі, урочисто каже дід, поглядом показує мені на хату і йде майструвати колеса.

А я стою серед подвір'я, і по-своєму перебираю дідові слова. Переді мною, наче брама, розчиняється діброва, до мене наближаються далекі тихі води і прихилені до них зорі.

Зразок виконання.

Однина

хатою (хата)

весну (весна)

брама

діброва

Множина

хати

весни

брами

діброви

Великі ворота — брама;

Дубовий гай — діброва.

Вправи на розвиток пізнавальної активності в ігровій ситуації

1. Ведучий читає слова і вказує, що від кожного слова потрібно взяти: корінь або префікс, суфікс, або закінчення і утворити з цих частин іменник.

За правильно утворене слово — 1 очко. За помилку знімається два очки.

— Введіть в речення по два відгаданих іменники.

- Префікс від слова перенести,
корінь від слова казка.
- Корінь від слова квітка,
суфікс від слова вудочка,
закінчення від слова зірка.

- Префікс від слова прочитав
корінь від слова лісник,
суфікс від слова дубок.
- Префікс від слова приїзд,
корінь від слова казати,
суфікс і закінчення від слова ніжка.

Зразок виконання.

Переказ, квіточка, пролісок, приказка.

Пролісок — це весняна маленька тендітна квіточка.

В переказі учні використовували народні приказки.

2. Вправи за «чарівними колами».

Учитель креслить на дошці кола. В центрі — корінь, навколо — префікси, суфікси, закінчення.

Завдання: вибрати ті частини слова, які утворюють іменники. Визначити їх рід. Виграє той, хто більше відшукає слів-іменників.

Зразок виконання.

політ — чол. рід

приліт — чол. рід

відліт — чол. рід

переліт — чол. рід

літак — чол. рід

літун — чол. рід

земля — жін. рід

підземелля — середн. рід

земляк — чол. рід

політ — чол. рід

літечко — середн. рід

літо — середн. рід

переїзд — чол. рід

приїзд — чол. рід

поїзд — чол. рід

від'їзд — чол. рід

заїзд — чол. рід

в'їзд — чол. рід

поїздка — жін. рід

їзда — жін. рід

3. Відгадайте слова запишіть слова-відгадки. Визначте рід.

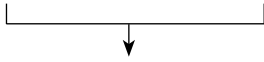
Слово відповідає на питання *хто*? Спільнокореневе до нього — **комбайн**.

Слово відповідає на питання *що*? Спільнокореневе до нього — **земляний**.

Слово відповідає на питання *хто*? Спільнокореневе до нього — **шахта**.

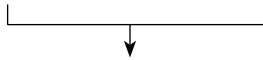
3) Повторення обсягу здобутих знань.

Ніч — ніччю.
піч — піччю

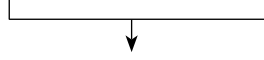
подовження позначається на письмі двома однаковими літерами

сінь — сілля
мідь — міддю

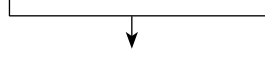
подовження позначається на письмі двома однаковими літерами

молодість — молодістю
юність — юністю

не подовжується кінцевий приголосний,
бо в слові є збіг приголосних *ст*

мати — матір'ю.

пишемо апостроф

4) Розв'язання проблемного завдання.

сінь — сілля

медаль — медаллю.

14. Закінчення іменників в орудному відмінку однини чоловічого роду.

1) Постановка проблемного завдання.

— Коли в орудному відмінку іменників чоловічого роду закінчення -ом, а коли -ем (-єм)?

-ОМ чи -ЕМ (-ЄМ)?

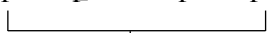
Подружилися лисиця з журавл(ьом/ем).

Ми з Юрійом (Юрієм) ходили під дощом (дощем).

2) Матеріал для спостереження, аналізу, висновків.

юнак — за юнаком
берег — над берегом
трактор — за трактором

-ом

Олесь — з Олесем
Лось — за лосем
Заєць — із зайцем

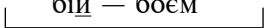
-ем

душь — під душем
ніж — під ножем
вужь — вужем

-ем

чайь — чаєм
крайь — краєм
бійь — боєм

-ем

3) Розв'язання проблемного завдання.

журавель — журавлем

Юрій — Юрієм

дошь — дошем

4) Схема для повторення вивченого матеріалу.

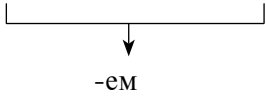
Іменники, основа яких закінчується:

На твердий приголосний (крім шиплячих)

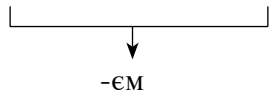

-ом

На шиплячий та м'який при голос.

на -й

Зміст

Вступ	3
ІМЕННИК. 2 КЛАС, система вправ на:	
— розвиток уміння виконувати аналітико-синтетичні дії	31
— розвиток уміння користуватися прийомами синтезу	34
— на удосконалення умінь доводити	37
— на розвиток уміння порівнювати	40
— на розвиток уміння узагальнювати	42
— на удосконалення вміння класифікувати	44
— на удосконалення вміння вживати в мові антоніми і синоніми	49
— розвиток пізнавальної активності в ігровій ситуації	51
— удосконалення вміння створювати композицію	54
— розвиток уміння вирішувати проблемні завдання	58
ІМЕННИК. 3 КЛАС, система вправ на:	
— розвиток уміння виконувати аналітико-синтетичні дії	59
— уміння користуватися прийомами синтезу	62
— розвиток умінь доводити	65
— розвиток уміння порівнювати	68
— розвиток уміння узагальнювати	71
— удосконалення вміння класифікувати	74
— розвиток пізнавальної активності в ігровій ситуації	81
— удосконалення вміння створювати композицію	85
— розвиток уміння вирішувати проблемні завдання	89
ІМЕННИК. 4 КЛАС, система вправ на:	
— розвиток уміння виконувати аналітико-синтетичні дії	92
— розвиток уміння користуватися прийомами синтезу	96
— удосконалення умінь доводити	98
— розвиток уміння порівнювати	101
— розвиток уміння узагальнювати	103
— удосконалення вміння класифікувати	105
— удосконалення вміння вживати в мові антоніми і синоніми	109
— розвиток пізнавальної активності в ігровій ситуації	112
— удосконалення уміння створювати композицію	116
— розвиток уміння вирішувати проблемні завдання	121

Навчальне видання

**КАНІЩЕНКО Антоніна Пантелеймонівна
СЕМЕРЕНКО В. Г.
БУДНА Наталія Олександрівна**

**ІМЕННИК
РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ УЧНІВ 2–4 КЛАСІВ**

*Рекомендовано до друку вченою радою інституту
педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова
Протокол № 12 від 26.06.2009 р.*

**Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Любов Левчук, Наталя Шост*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Ольги Швед***

Підписано до друку ???.2010. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн, друк. арк. 5,58. Умовн, фарбо-відб. 5,58.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
publishing@budny.te.ua www.bogdan-books.com